

Filozofia codzienności (78)

Wraz z nastaniem socjalizmu, zgodnie z moralnością nikt nie będzie traktować drugiego człowieka jako środka do celu, nawet gdy cel jest szczytny i wzniosły. Wartością wyjątkową i nadrzędną jest człowieczeństwo. Ten pogląd głoszą neokantyści za Kantem. Płynięcie stąd nakaz moralnego zmierzania ku trwałemu pokojowi. A więc socjalizm wymaga rozwoju duchowego ludzkości, w tym moralnego.

Neokantyści ujmują zagadnienie socjalizmu nie jako problem ekonomiczny lecz etyczny. Wyprowadzają wartość socjalizmu z kaniowskiego imperatywu praktycznego. W ustroju tym każdy będzie pragnął celów drugiego człowieka tak samo jak swoich własnych. Wymaga to, zgodnego z moralnością, wyrobienia umiejętności ograniczania egoistycznych dążeń.

Etyka Kanta, podobnie jak etyka neokantystów, jest etyką wspólnoty. Wyrazem życia moralnego jest poszukiwanie czegoś więcej niż biologicznego przetrwania i zaspokojenia potrzeb materialnych. Należy zwrócić się ku ideałom, co jest możliwe dzięki zagwarantowanej przez prawo wolności. Nakazem moralnym staje się wykraczanie poza rodzinno-egoistyczne cele.

Jest to etyka autonomiczna, bowiem neokantyści przyjmują za Kantem rozum jako źródło imperatywu kategorycznego, czyli prawa moralnego.

Należy zaznaczyć, że neokantyści rozdzielali prawo regulujące życie zewnętrzne oraz moralność, która należy do porządku życia wewnętrznego. Jest autonomiczna, to znaczy niezależna od okoliczności gospodarczych, społecznych, czy politycznych. Prawo jest heteronomiczne – a moralność autonomiczna.

W ujęciu jednej ze szkół neokantowskich XX wieku, a mianowicie marburskiej, etyka bez socjalizmu jest pusta, a socjalizm bez etyki kaniowskiej jest ślepy. Program przyszłych dziejów świata zawarty jest w formule imperatywu praktycznego Kanta. Socjalizm jest nakazem etycznym.

Etyka marksistowska

Nazwą tą określa się poglądy sformułowane przez Karola Marksa, (1818-1883) oraz

Fryderyka Engelsa (1820-1895), jak również teorie późniejsze – łącznie z tworzonymi w XX i XXI wieku. W Polsce marksizm przestał się rozwijać po 1989 roku. Po tej zmianie politycznej część dawnych marksistów nagle zmieniła stanowisko filozoficzne. Należy zaznaczyć, że marksizm jest jednym z rozwijających się prądów XXI wieku, ale w innych państwach, by wymienić jako przykład Niemcy, czy Francję.

Myśl etyczna Marksa wymaga wyodrębnienia jej z całości poglądów tego myśliciela. Istotne znaczenie miało odkrycie „Rękopisów ekonomiczno-filozoficznych z 1844 roku”. Według M. Fritzhanda poglądy etyczne Marksa zawarte w jego młodzieńczej twórczości oraz późniejsze stanowią dopełniającą się całość.

Człowiek jest pojmowany w etyce marksistowskiej jako wartość najwyższa i zarazem element składowy społeczeństwa. Zadaniem jest stworzenie takiego ładu społecznego, który by umożliwił wolny rozwój każdej jednostki.

Poprzednikami filozofii marksistowskiej była przede wszystkim filozofia Hegla, ponadto nurt materializmu datujący się od starożytności oraz poglądy głoszone w okresie oświecenia. Dla Marksa i Engelsa istotne znaczenie miało nie tylko poznawanie świata, ale także zmienianie go. Dlatego niektórzy historycy filozofii twierdzą, że nawiązywali oni do teorii czynu sformułowanej przez Augusta Cieszkowskiego.

Człowiek w ujęciu Marksa jest zależny od okoliczności historycznych, zwłaszcza ekonomicznych. Podlega różnym ograniczeniom, w tym płynącym prywatnych środków produkcji. W rezultacie niektórzy pełnią rolę wyzyskiwaczy, zaś większość jest wyzyskiwana.

Ze względu na potrzeby człowieka, pewne przedmioty i zdarzenia społeczne stają się dobrami, a więc mają wartość, to znaczy służą zaspokojeniu jakichś potrzeb. Potrzeby ludzkie uwarunkowane są przez określoną formację społeczno-ekonomiczną, która jest czymś pierwotnym. Rzecz lub zdarzenie stają się dobrem dlatego, że w ramach danej kultury służą zaspokojeniu określonych, historycznie wytworzonych, ludzkich potrzeb.

Marks i Engels twierdzą, że jest pewien zespół potrzeb nieodłączny od typu osobowości znamiennej dla danej epoki. A więc zaznacza się historycznie dany zespół elementarnych potrzeb ludzkich, który obejmuje potrzeby biologiczne oraz wartości wytworzone w procesie kształtowania się kultury.

Są też fundamentalne właściwości człowieka, które przejawiają się zawsze. Stanowią one gatunkową istotę człowieka. Jest to zespół cech nieodłączny od gatunku ludzkiego i występujący w każdej formacji ekonomiczno-społecznej. Innymi słowy, bez względu na historyczną zmienność natury ludzkiej, przysługują wszystkim – zgodnie z filozofią marksistowską – cechy różniące jakościowo ludzi od zwierząt. Praca, na co wskazywał Engels

zdecydowała o przejściu ze świata przyrody do ludzkiego świata kultury. Praca jest obowiązkiem człowieka i sposobem sprawdzania przydatności społecznej, której świadomość stanowi podstawowy warunek szczęścia człowieka.

Marksizm głosi, że są elementarne, ukształtowane w ciągu wieków i uznane powszechnie przez cywilizowane narody normy moralne. Te elementarne zasady moralne są rezultatem dziejowego postępu, wynikiem rozwoju cywilizacji. Jak pisał Lenin, dopiero w przyszłym społeczeństwie komunistycznym ludzie przywykną stopniowo do przestrzegania tych elementarnych norm moralnych, które są zarazem regułami współżycia. Dopiero w idealnym społeczeństwie, czyli komunistycznym, ludzie będą przestrzegać moralności dobrowolnie. Zbędny więc stanie się aparat przymusu, którym jest państwo. Przyszłe, szczęśliwe dzieje ludzkości łączą więc marksistów z obumieraniem państwa.

Niezmiennie, elementarne normy moralne są rezultatem rozwoju społecznego. Te normy są niezbędne dla ułożenia właściwych relacji w społeczeństwie i nie wiążą się one z przemusem stosowanym przez państwo. Występują w poglądach przeciwstawnych klas społecznych i są trwalsze od określonej formacji społeczno-ekonomicznej.

Etyka, nauka, prawo, religia są to składniki nadbudowy w stosunku do bazy, czyli formacji ekonomicznej społeczeństwa. Po to, by wyzwolić człowieka z alienacji, czyli zniewolenia tym, co wytwarza, trzeba przekształcić przede wszystkim bazę. Stosunki ekonomiczne, to czynnik determinujący także moralność. Podział społeczeństwa na klasy zależy od formacji ekonomiczno-społecznej. Przejęcie środków produkcji przez proletariat i uczynienie ich wspólną własnością będzie stanowiło kres rozwarstwienia klasowego i niesprawiedliwości.

Stanowisko Nietzschego

Fryderyk Nietzsche (1844-1900), filozof niemiecki, wywarł wielki wpływ nie tylko na filozofię, ale także na literaturę piękną XX wieku, by podać jako przykład twórczość Kafki, Maeterlincka, Przybyszewskiego Camusa. Zygmunt Freud zaczerpnął wiele inspiracji z filozofii Nietzschego. Także Strindberg, Ibsen, Mucha, d' Annunzio pozostawali pod wpływem tego filozofa. Około 1970 roku nastąpiło odrodzenie znaczenia filozofii Nietzschego, wyłączając Europę środkowo-wschodnią. W Polsce, w okresie międzywojennym, czyli w latach 1918-1939, zaznaczyło się silne oddziaływanie filozofii Nietzschego. Dokonano znakomite przekłady jego dzieł.

cdn.

Maria Sajdakowska